

Ажылчын программа

3-кү класстың «Литературлуг номчулга» эртеминге тургускан ажылчын программаны Россия Федерациязының «Россияның Школазы» деп өөредилге-методиктиг бөлүккө, Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң эге школага 1- 4 класстарга тыва дыл болгаш номчулга талазы-биле күрүне стандарттарынга дүүштүр, 2011 чылдың Э. Д. Ондарның 2- 4 класстарга номчулга программасынга болгаш 2013 чылда үндүргени 3-кү класстарның Л.С.Кара-оолдуң «Литературлуг номчулга» номунга даянып тургускан. Бо ажылчын программа эге школаның Федералдыг күрүне стандарттарының сорулгаларын чедип алырынче угланган.

Номчулгага чылда 68 шак көрдүнүп турар, неделяда 2 шакка санаттынган. Класстан дашкаар номчулганы 1 улдунда-ла 1 шак кылдыр киирген. Бир чылда көрдүнген 68 өөредилге шагын улдуң аайы-биле чижек хуваалдазы :

Бирги улдунда- 18 шак

Ийиги улдунда- 14 шак

Үшкү улдунда- 20 шак

Дөрткү улдунда- 16 шак.

Ажылчын программада кирип турар номчулганың тематиказы кол программада кирип турар чыл дургузунда өөредир темаларның бөлүктөр аайы-биле чижек хуваалдазынга дүгжүп турар:

№	Темалар	Шактар хуваалдазы	
		Класска номчулга	Класстан дашкаар номчулга
1	Экии, «Литературлуг номчулга!» Чугаа сайзырадылгазы. Чогаадыг.	2 1	
2	Тыва-мээң төрөөн черим.	7	1
3	Күс дүшкен. Чугаа сайзырадылгазы. Эдертиг.	6 1	
4	Улустуң аас чогаалы.	7	1
5	Кыш дүшкен. Чугаа сайзырадылгазы. Чогаадыг	5 1	
6	Тыва чоннуң чаагай чаңчылдары.	4	1
7	Школа. Эп-найырал. Өг-бүлө. Чугаа сайзырадылгазы. Эдертиг.	5 1	
8	Февраль 23- Ада- чурт камгалакчыларының хүнү.	1	

9	Март 8-Бүгү делегейниң херэеженнер хүнү. Чугаа сайзырадылгазы. Чогаадыг.	2 1	
10	Амыдырал болгаш күш-ажыл.	6	
11	Апрель 12- Космонавтика хүнү.	1	
12	Час дүшкен.	4	1
13	Бойдус. Экология. Кадыкшыл.	5	
14	Каас чай, чедип кел!	1	
15	Май 1-Частың болгаш күш-ажылдың байырлалы.	1	
16	Май 9-Тиилелге хүнү.	1	
17	Чыл иштинде өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары.	1	

Бо бердинген чижек тематикаларга хамаарыштыр номчуур ужурлуг чогаалдар иштинден уруглар төрөөн чериниң, долгандыр турар хүрээлелдиң; эш-өөр болгаш үе-чергелериниң, оларның чуртталгазының, оюн-тоглаазының, ужуралдарының; бойдус болгаш ооң камгалалының; тыва чоннуң чаагай чаңчылдарының; төрөөн чуртунуң төөгүзүндөн барымдааларының (дээш оон-даа ыңай) дугайында билиглерни шиңгээдиپ алырлар. «Солун ужуралдар» деп бөлүктө чогаалдарны класстан дашкаар немелде болгаш бот-номчулгага ажыглап болур.

Эге школаның 2- 4 класстарына чечен чогаал курузунуң уткаы «Төрөөн чугаа» номнарының дузаы-биле илереттинер болгаш боттаныр.

Литературлуг номчулга деп курузунуң ниити тайылбыры

Номчулга кичээлдери дээрге эге школада өөренип турар кол эртемнерниң бирээзи деп санаттынып турар. Ол уругларның шын медреселдиг номчулгазын болгаш сөзүглел-биле ажылдап билирин, уран-чечен номчулгага сонуургалын оттуруп, уругнуң ниити сайзыралынче, эстетиктиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгезинче кичээнгейни угландырып турар.

Литературлуг номчулга деп курузун чедишкинниг өөренип алыр болза, ол эге школаның өске-даа эртемнериниң түннелдерин хандырат. Эге школага чечен чогаал номчулгазының программазы уругларның аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырынче кол кичээнгейни угландырып турар. Ооң иштинде бир онзагай черни өөреникчилерниң шын чугаалап өөредириниң кол хевири (аргазы) - номчулганың чаңчылдарын хевирлээри болгаш ону сайзырадырынче угланган ажылдарны чорудары ээлеп турар.

Бердинген курс дараазында сорулгаларны чедип алырынче угланган:

- ыыткыр (дыңналдыр) номчуурунун хевиринден эгелээш, ханы, медреселдиг иштинде номчуурун, литературлуг шын адаашкын езугаар болгаш рольдар аайы-биле аянын номчууру;
- номчаан чогаалының утказын сайгарып, ында кол чүүлдү илередип, оон чогуур түннелдер кылыры, номчаан сөзүглелдерин кезектерге чарып, оларга тус-тузунда ат тыварынга, абзац дузазы-биле план тургузарынга, номчаан чүүлүнүн утказын делгеренгей (долу) азы допчу кылдыр чугаалап өөрениринге чаңчыктырар;
- уругларны бичиизинден эгелеп коллективтиг езуга, бот-боттарынга негелделиг, шынчы, ак сеткилдиг, быжыг туруштуг, эрес-дидим болурунга, мөзүлүг аажы-чаңга, күш-ажылга кижизидер;
- уругларның ном-биле ажылдап, оон билиг тыварынга номну үргүлчү номчуурунга негелделиг, чечен чогаалга сундулуг, уран сөстүң тургузукчулары - чогаалчыларның чогаадыкчы ажыл-херектеринге сонургалдыг болурун чедип алыр;
- хемчээл, утка, тематика, жанр талазы-биле аңгы-аңгы чогаалдарны ханы, шын билиндирер;
- уругларның чугаазын сайзырадыр болгаш оларга чугаалап, номчуп, дыңнап билириниң база сөзүглелдерниң аңгы-аңгы хевирлерин сайгарып шыдаптарының чаңчылдарын шиңгээттирер;
- уругларның өөрөнгөн чогаалдарының утказын, оон маадырларының хөделиишкиннерин, чорук-херектерин ханы шиңгээдип ап, аңаа хамаарыштыр чогуур үнелелди берип, боттарының сагыш-сеткилин хайныышкынны-биле илередип шыдаарының, чечен чогаалды долuzu-биле шиңгээдип алырынга аргаларын сайзырадыр;
- чечен чогаалдың уран чурумалдыг дылын, омур-хевир тургузарынга аян киирер аргаларын сеткип билир кылдыр уругларны өөредир; оларны боданыр аргаларын болгаш чогаадыкчы бодалын сайзырадыр;
- шүлүк чогаалын кичээнгейлиг дыңнап билириниң аргаларын сайзыратпышаан, оон уран сөзүн чарашсынар болгаш ханы шиңгээдип алырының дуржулгазын мөөнөп, аңаа уран-чечен хөөннүг болгаш сонургалдыг болурун кижизидер;
- долгандыр турар хүрээлел болгаш бойдус дугайында уругларның боттуг бодалдарын сайзырадып, ону шын угаап болгаш медресеп билириниң дуржулгазын байыдар;

Номчулганы эге школаның өөредилге эртеми кылдыр киирген болганда, ол чүгле өөредиглиг эвес, а кижизидиглиг сорулгаларны шиитпирлээр улуг ужур уткалыг. Хар – назынынга дүгжүп турар уран-чечен чогаалдар-биле таныжылганың мөзү-бүдүш болгаш эстетиктиг ужур-утказы уругларның миниишкиннеринге, угаан-медреселинге болгаш номчукчунун тура-соруунга салдарлыг, национал болгаш бүгү кижиги төрөлгөтөнниң үнелиг

чүүлдеринге тааржыр хууда шынарларның хевирлеттинеринге дузалаар. Өөреникчилерниң моральдыг нормаларже уг-шиин тып билири, оларның боттарының херектери биле культурлуг кижиниң аажы-чаңының этиктиг принциптеринге хамаарыштырып билирин сайзырадыр; эки сеткилдиг кады ажылдажылганың чаңчылдарын кижизидер. Чечен чогаал номчулгазы деп курсту шингээди ап турар үеде эге школаның өөреникчилериниң коммуникативтиг культуразының деңнели бедир: диалогтар тургузар билиглери; бодунуң үзел-бодалын дамчыдып билири; бердинген чугааларның сорулгаларының аайы-биле монологтарны тургузуп билири; сөзүглелдерниң аңгы-аңгы хевирлери-биле ажылдап билири; номнуң тайылбыр аппарады-биле бот ажылдап билири; словарьлардан, справочниктерден, энциклопедиялардан чогуур ужурлуг медээлерни тып билири хевирлеттинер.

Номчулга кичээлдеринге өөреникчи бодун шыырак билиглиг номчукчу мен деп чүүлдү билип алырынга дузалап турар номчукчунуң харыылап билир айтырыглары хевирлеттинер. Билиглиг номчукчу үргүлчү ном номчуурунга, сөзүглел-биле ажылдаарының аргаларын болгаш номчулганың техниказын, номчаан болгаш дыңнаан чогаалдарының утказын билип алырынга, номнарда бар билиглерни боттары тып болгаш үнелеп билиринче чүткүлдүг болур.

Бердинген курс уругларның чечен чогаалдарны номчуурунче сонuurгалын бедидер. Чечен чогаал эртеминге хамаарыштыр 3-4 класстарга дараазында бөдүүн билиглер-биле база таныштырып болур: автор дугайында бөдүүн дыңнадыглар, номчаан чогаалының жанры, темазы, улустуң аас чогаалының бичии жанрлары – тывызыктар, үлегер домактар, дүрген-чугаалар, янзы-бүрү тывызыктыг бодалгалар дээш оон-даа өске.

Чечен чогаал номчуп, чечен овор-хевирлер-биле танышкан тудум, уругларның ниити сайзыралы, чүвени угаап, медресеп билири, сагыш-сеткилдиң бодалдары улам делгемчиир, ханылаар, байлакшыыр. Авторнуң сөзүглелинге дүүштүр уругларның аас-биле харыылары, чечен овор-хевиринге хамаарыштыр билип алган бүгү-ле ажыктыг чүүлдери-оларның чечен чогаалды шингээди ап турарының херечизи болур.

3 - кү класстың «Литературлуг номчулга» эртеминге тургускан чижек ажылчын программа *чечен-эстетиктиг* болгаш *литература шинчилелди* принциптерге үндезилеттингеш, «Литературлуг номчулга» номнарының тургузуун болгаш утказын тодарадыр. Оон аңгыда чижек программада чаа федералдыг күрүне стандарттарының негелделерин езугаар уругларның номчулгага хамаарышкан билииниң деңнелдери, номчулга кичээлериниң сорулгалары, өөредириниң чамдык аргалары, планнатынган түңнелдери, чижек хыналда ажылдары кирген.

Номчулгага болгаш чугаа сайзырадылгазынга өөреникчилерниң билир уjurлуг кол билиглери, мергежилдери болгаш чаңчылдары

3-кү классты доозуп тургаш, өөреникчилер дараазында чүүлдерни шиңгээдип алган турар.

Номчулганын чаңчылдары:

2-ги класска алган билиглерин улам ханыладыр болгаш быжыглаар.

Утка болгаш дыл-домааның талазы-биле чедингир сөзүглелди пауза, интонация болгаш номчулганың темпизин барымдаалап шын, медреселдиг, аянныг номчууру. Номчулга үезинде нарын сөстөрни, ылаңгыя кылыг сөстөрүн, чүве аттарын, утка талазы-биле тудуш холбаалыг сөстөрни (чүве ады – биле эдеренчи, демдек ады – биле чүве адынын каттышканы) бот – боттарындан адырбайн, тудуштуруп номчууру. Сөзүглелде чугула утка илередир сөстү ылгап билири. Баштай иштинде номчааш, оон соонда аянныг, ыткыр номчууру. Диалогту аянныг рольдап номчууру. Иштинде оожум болгаш шилилгелиг номчулганың аргаларын шиңгээдип алганы. Номчулганың темпизин сагып шыдаары. Таныш эвес сөзүглелди номчуурунун дүргени 1 минутада 65-70 хире сөс.

Сөзүглел-биле ажыл. Сөзүглелдин кезектерин чогаалда болуушкуннарның дес дараалашкаан болгаш утка талазы-биле харылзааларын тодарадып билир.

Улут эвес сөзүглелди аңгы-аңгы кезектерге чарып, кезек бүрүзүнге ат (эге) чогаадыры; башкының дузазы-биле сөзүглелдин планын тургузары.

Номчаан чүүлүнүн утказын делгередир болгаш кысказы-биле допчулап чугаалаары. Чогаалдың кол бодалын илередип, боттарының сөстери-биле ону бадыткаары. Чогаалдың киржикчилеринин чугаазын барымдаалап, оларга үнелел бээри.

Болуушкуннун чылдагаанын тайылбырлап шыдаары. Хайгаараан, көргөн-билген чүүлдеринин дугайында, башкының дузазы-биле сайгарган чуруктарга хамаарыштыр кыска чугаалар тургузары.

Делгеренгей болгаш кыска план езугаар номчаан чүүлүнүн утказын дес-дараалаштыр үшкү арындан чугаалап билири. Сөзүглелде билидинмес болгаш чаа сөстөрни, сөстүн чамдык уран аргаларын боттарының билир шаа-биле тайылбырлап шыдаары.

Чогаалдың кол темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (үзүндүлөр, абзацтар) дыңналдыр номчууру, доктаадып алыры. Чогаалдың маадырларының бирээзинин өмүнээзинден делгеренгей азы допчу чугаа кылып билири. Аас чогаалдарының болгаш чечен чогаалдың хевирлери-биле (жанрлар) практиктиг таныжылга. Басня, оон онзагай талазы.

3 -кү класстың өөреникчилеринин шиңгээдип алыр билиглери:

- медреселдii-биле шын номчуп, бижип болгаш чугаалаарыңга өөренир;
- төрөөн дыл болгаш литература талазы-биле эге билиглерни алыр;
- ном ажыглаарыңга чаңчыгар болгаш дылга сонургалы, номчулгага болгаш билиглерже чүткүлү хайныгар;
- мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизитинер;
- өөренип турар чүүлдерин сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнөп билиринге, оларның иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарыңга чаңчыгар.

3- кү классты доозуп тура номчулга программанын шигээди алганының планнаттың түңнелдери

Личностуг (личностные результаты)

Өөреникчилер чүнү билир үжүрлүгү:

- өөредилгениң чедиишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
- бодунун ажылын түңнөп, үнелеп билири;
- бодунун төрөөн чуртунга болгаш чонунга, ооң амыдырал-чуртталгазының хамаарылгазын шигээди алыры;
- өске чоннарның ниити мөзү-шынарының, моральдыг нормаларының талаларын билип алыры;
- бодунун-даа, өске чоннун кижилериниң кылган эки, багай талаларының уг- шиин тып билири;
- моральдыг нормаларга болгаш этиктиг негелделерге дүүштүр аажы- чаңын таарыштырары;
- өске кижилерниң сагыш-сеткилин, ишти-хөңүн билири болгаш олар-биле кады сагыш-човаары;
- уран-чечен культура-биле таныжып тура эстетиктиг омур –хевирлерниң кижизитинери;
- өөредилгеже, эртем-билигже чүткүлдүү;

Өөреникчилер чүнү билип алыры:

- долгандыр турар бойдуска хумагалыг, камныг, ынак болуру;
- аажы- чаңы моральдыг мөзү – шынарга, ужур-чурумга чагыртыры;
- өске чоннарның хамаатыларыңга дең хамаарылгалыг болуру.

Предметтиг (предметные результаты)

(Раздел «Виды речевой и читательской деятельности»)

Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы

Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- утка болгаш дыл-домааның талазы-биле чедингир сөзүглелди пауза, интонация болгаш номчулганың темпизин барымдаалап шын, медреселдиг, аянның номчууру;
- таныш эвес сөзүглелди номчуурунун дүргени 1 минутада 65 – 70 хире сөс;
- чогаалдың адынга болгаш аңаа чураан чуруктарга даянып алгаш, чогаалдың кол уткасын тодарадып билири;
- чогаалдың темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (үзүндүлерни, абзацтарны) дыңналдыр номчууру, доктаадып алыры;
- сөзүглелдин кезектерин чогаалда болушкуннарның дес-дараалашкаан болгаш утка талазы-биле харылзааларын тодарадып билири;
- улуг эвес сөзүглелди аңгы-аңгы кезектерге чарып, кезек бүрүзүнге ат (эге) чогаадыры; башкының дузасы-биле сөзүглелдин планын тургузары база сөзүглелге болгаш оон кезектеринге хамаарышкан айтырыгларны тургузуп билири;
- номчаан чүүлүнүн уткасын делгередир болгаш кысказы-биле допчулап чугаалаары;
- уруглар библиотекасында бар номнар-биле, алфавиттиг каталог аайы-биле номнарны тып билири;
- номчаан номнарының кыска тайылбырын тургузуп билири; справочниктер, энциклопедиялар болгаш уругларнын периодиктиг журналдары- биле ажылдап билири;
- чогаалдың кол маадырларының чугаазын, чүнү кылып турарын барымдаалап оларга үнелел бээри;

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- номчаан чогаалынга хамаарышкан бодунуң үзел-бодалын бодунуң сөстери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- номчаан чогаалының эстетиктиг болгаш мөзү-шынар талазы-биле бодунуң бодалдарын чугаалап билири;
- номчаан чогаалының кол маадырларынга болгаш чогаалды бижээн авторнуң позициязынга хамаарыштыр бодунуң үзел – бодалын бодунуң сөстери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- дөмей сөзүглелдерни болгаш айтырыгларга харыыларны бижимел хевирге тургузуп билири;

Чогаадыкчы ажылдар (Раздел «Творческая деятельность»)

Өөреникчилерниң өөренип алган түрүр билиглери:

- диалогту аянның рольдап номчууру;
- план езугаар сөзүглелди тургузуп билири;

- хайгааралдың туннелинде бижимел чугааның хевирлерин (тодарадып бижиир, угаап-бодаар), болган болушкуннуңчылдагаанын тодарадып тургаш, чугааларны тургузуп билири;
- бердинген тема езугаар чогаадыгларны, номчаан номунга, көргөн кинозунга, теледамчыдылгага, сөзүглелдерниң үзүндүлеринге үнелээшкиннерни бижип билири;
- номчаан чугаазынга шиижиткен көргүзүглерге киржири, шээжи-биле доктаадып алган шүлүктөрүн, чогаалдың үзүндүлерин аянның номчуп билири;
- бердинген чуруктар езугаар чогаадыгларны тургузуп чогаадып билири.

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- чогаалдың маадырларының бирээзиниң өмүнээзинден делгереңгей азы допчу чугаа кылып билири; чугааның сюжедин болгаш кол маадырларының болушкуннарын улаштыр чогаадыры;
- номчаан чогаалдарынга чуруктарны чуруп билири;
- бөлүк- биле ажылдап тура сценарийни болгаш проектилерни тургузуп билири;

(Раздел «Литературоведческая пропедевтика»)

Литература эртеминге баштайгы өөрөдилге

Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- сөзүглелде чугула утка илередир сөстү ылгап билири; баштай иштинде номчааш, ооң соонда аянның ыткыр номчууру;
- аас чогаалдарынын болгаш чечен чогаалдарынын хевирлери-биле (жанрлар) практиктиг таныжылга; басня, ооң онзагай талалары- биле таныжары;
- авторнуң, кол маадырларның сөзүн, пейзажтын, маадырларның хевир дүрзүзүн, оларның чүнү кылып турарын, амыдырал-чуртталгазын тодарадып ылгап билири;
- авторнуң кол маадырларга хамаарылгазын тодарадып, чугаалап билири;
- жанрларны деңнеп тургаш ылгап билири (тоол – басня, тоол – тоолчургу чугаа, - тоол – чечен чугаа о. ө.);

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- аянның уран номчулганың аргаларын (деңнелге, диригжидилге, метафора) ажыглап тургаш, сөзүглелдерниң анализин кылып өөренири;
- аналогия езугаар, аянның уран номчулганың аргаларын (деңнелге, диригжидилге, метафора) ажыглап тургаш сөзүглелдерни, шүлүктөрни чогаадып тургузуп өөренири.

Метапредметтиг (метапредметные результаты)

Регулятивтиг (Регулятивные)

Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- бодунуң кылыр ужурлуг ажылын планап болгаш салып алган сорулгалары-биле оларны дүүштүрүп билири;
- чаа өөрөнгөн уран – чечен чугаада башкының айтып кааны езугаар чүнү кылырын сагыыры;
- өөредиглиг кылдыныгларны аас болгаш бижимел хевирге кылып билири;
- болуушкун төнчүзүндө , ооң түңнелдерин анализтеп болгаш демдээн салган соонда эдилгелерни кылып билири;

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- башкы-биле демниг ажылдажышкын үезинде чечен чогаалды өөренип шиңгээдип алырда чаа-чаа сорулгаларны салып билири;
- кылган ажылдарын ажыл үезинде болгаш ажыл соонда шын кылып турарын бот сайгарып шинчилеп билири;
- бодунуң номчулга ажылын планап билири.

Билип алыышкын (Познавательные)

Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- херек билиглерни словарьларны ажыглап тургаш тып билири;
- чогаалдарны болгаш ооң кол маадырларын деңнеп болгаш үнелел барымдаазын езугаар аңгылап билири;
- чогаалдың кол маадырларының сөстери, сагыш- сеткили, кылып турар чүүлдерин, аразында харылзааларын шиңгээдип алыры.

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- херек билиглерни библиотекалардан, өөредиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири;
- амыдыралдың болуушкуннарын, чечен чогаалдын хевирлерин, кол маадырларын деңнеп болгаш аңгылап билири;
- чогаалды сайгарып турар үеде болгаш бодунуң амыдыралыңга даянып алгаш чылдагаан айтып турар харылзааларны, логиктиг угаан- бодалын аас болгаш бижимел хевирге шын тургузуп билири;
- бердинген статья-биле ажылдап билири (статьяның кол бодалын тодарадып, планын тургузары).

Коммуникативтиг (Коммуникативные)

Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- бөлүккө ажылдап өөренири; бодунуң бодалыңдан аңгыда эжиниң үзел-бодалын база дыңнап үнелеп билири;

- түңнел үндүрерде бодунуң бодадын тайылбырлап билири болгаш эшөөоруннун узел-бодалы- биле деңнештирип билири;
- эжинге херек медээни шын тода дамчыдып билири;
- демниг ажыл үезинде эжинге дузаны чедирери, бот-боттарын хынажып билири;
- диалог чугааны чорудуп билири;
- салдынган сорулгаларны чедип алырда чугааны шын тургузуп билири;

Өөреникчилерниң өөренип алып аргалары:

- салып алган сорулгаларны чедип алырда, өске кижилерниң үзел-бодалдарын база дыңнап билири;
- бөлүк-биле ажыл үезинде чогуур айтырыгларны салып билири.

3-кү класска чыл төнчүзүндө чорудар хыналда

чижек даалгаларның планнаттынган түңнелдери

1-ги «Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы» деп бөлүктүң

планнаттынган түңнелдери

Планнаттынган түңнел:

- аңгы-аңгы сөзүглелдерни ыткыр дыңзыг аянынг номчулга, иштинде номчулга болгаш дыңнап турар уеде уткаларын шын медреселдиг билип алыры; оларның онзагай шынарларын (уран-чечен, эртем-популярлыг, тайылбырның), сөзүглелдерниң кол уткаларын болгаш кол маадырларын; утка аайы-биле айтырыгларга харыылап билири; болуушкуннарның чурумун тодарадып билири; номчаан азы дыңнаан өөредиглиг, эртем-популярлыг болгаш уран-чечен сөзүглелдерге айтырыгларны салып билири.

Бердинген түңнелдерниң чедип алырының билии:

- сөзүглелдерниң аңгы-аңгы хевирлериниң шынарларын тодарадыры;
- номчаан азы дыңнаан сөзүглелиниң кол уткасын, кол маадырларын, сөзүглелдин утказынга хамаарышкан айтырыгларга харыылап тургаш, болуушкуннарның чурумун тодарадып билири;
- эртем- популярлыг болгаш уран-чечен сөзүглелдерге айтырыгларны салып билири.

2-ги «Чогаадыкчы ажыл» деп бөлүктүң планнаттынган түңнелдери

Планнаттынган түңнел: сөзүглелди рольдап номчууру.

Билген турар үжүрлүг билигдери:

- сөзүглелден авторнуң болгаш маадырның сөзүн тып билири.
- сөзүглелдин маадырының аажы-чаңын болгаш сагыш-сеткилиниң байдалын көргүскен одуругларны ун аянын сагып тургаш, аянынг номчууру.

**3-кү «Литературлуг пропедевтика» деп бөлүктүң планнаттынган түңнелдери
(литературоведческая пропедевтика)**

Планаттынган түңнел: өөренип турар чүүлдерни сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп билиринге, оларның иштинден чугула болгаш кол чүүлдерни тып, тайылбырлаарынга өөреникчилерни чаңчыктырар.

Билген турар үжүрлүг билиглери:

- чогаалдарның жанрын тодарадыры;
- чогаалдың темазын, идеясын тодарадыры;
- аңгы-аңгы чогаалдарны янзы-бүрү барымдааларының(темазын, авторун, жанрын) аайы-биле бөлүктөп өөренири.

Ажылчын программаны тургузарда дараазында **литератураны ажыглаан:**

- 1- 4 класстарга тыва дыл болгаш номчулга программазы. (Тываның ном үндүрер чери, Кызыл -2000).
- 3-кү класстың Л.С. Кара-оолдун «Литературлуг номчулга» ному (Тываның ном үндүрер чери, 2016)
- Н. С. Конгар. Класстан дашкаар номчулга ному (Тываның ном үндүрер чери, 2005)
- Э. Д. Ондар Методиктиг сүмелер. Эге школаның 3-кү класының «Төрээн чугаа» ному – биле ажылдаар башкыларга дузаламчы- Кызыл: Тываның ном үндүрер чери, 2003.
- 1 – 4 класска диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы.

3-ку класстың календарь-тематиктиг планы (неделяда 2 шак).

№	№	Кичээлдин темазы	Бердин ген шагы	Болур хүнү	
				План	Факт
Экии, Литературлуг номчулга!(2ш)					
1	1	Мөөрей «Угаанныглар, сагынгырлар»	1		
2	2	Тыва черге йорээл. Е.Танова.	1		
Улустун аас-чогаалынын биче хевирлери- 2 шак					
3	1	Тывызыктар. Улегер домактар.	1		
4	2	Оюн удээн чугаалар. Салаалар-биле ойнаар оюннар:»Чыдыг кодан», «Алагатай». Узун тыныш.	1		
Ооренип оорен-3 шак					
5	1	Аккырмаа биле 2. С.Сурун-оол.	1		
6	2	Бодалга бодааным. Н.Носов.	1		
7	3	Ийи 2. Е.Танова. Эдилелдин ээзинде. Ч.Ондар	1		
Чылдын уелери. Тодуг-догаа кузумейни- 2 шак.					
8	1	Куску аргага. О.Саган-оол	1		
9	2	Кайгамчыктыг картошкам. Э.Кечил-оол	1		
10	3	Кыштын тыныжы. Ч.Ондар	1		
Эки кылган ажил- элеп читпес алдар- 4 шак					
11	1	Шартылаа биле кымыскааяк. Ю.Кюнзегеш	1		
12	2	Ажыл. Ю.Кунзегеш	1		
13	3	Арзылан биле пар. О.Сувакпит	1		
14	4	Салаалар. О.Сувакпит	1		
Хоктуг ужуралдар, солун болуушкуннар-2 шак					
15	1	Мыйыт. К-Э. Кудажы	1		
16	2	Уутунмас тоорук. С.Сурун-оол	1		
Бойдустун чажыттары-4 шак					
17	1	Алдын шынаа. М.Пришвин	1		
18	2	Чогум чул ол, уруглар? С.Комбу	1		
19	3	Хек. С.Сурун-оол	1		
20	4	Кушкаштарнын медээзи. Г.Скебицкий	1		
Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым-5 шак					
21	1	Кыш. Б.Ховенмей	1		
22	2	Кыштын шулукчузу. М. Кенин-Лопсан. Кыш. А. Пушкин	1		
23	3	Харжыгаш.М.Кенин-Лопсан	1		
24	4	Ак кодан. Л.Толстой	1		
25	5	Соок-Ирей. Л.Чадамба	1		

Бойдуска хумагалыг болуулу!-2 шак					
26	1	Оскус ангыр. М.Кенин-Лопсан	1		
27	2	Хурээлелди камгаланар!Ч.Кара-Куске. Эмнөп алган. О.Сувакпит	1		
Авторлуг тоолдар-6 шак					
28	1	Сагынгыр куске. С.Пюрбю	1		
29	2	Угааныг куске. С.Маршак	1		
30	3	Кажар диин. С. Пюрбю	1		
31	4	Оптут Чыккылаа. С. Пюрбю	1		
32	5	Бодаган. Т.Кызыл-оол	1		
33	6	Багай чанчыл. Т.Кызыл-оол	1		
Төрөөн чуртум камгалакчылары-3 шак					
34	1	Шолалатканым. Э.Кечил-оол	1		
35	2	Ийи алышкы. А.Барто	1		
36	3	Бистин проективис. «Бистин ачаларывыс(акыларывыс)- Ада- чуртувустун камгалакчылары»	1		
Улус аразындан ие кара чымчак- 3 шак					
37	1	Ием холлу. Б.Ховенмей	1		
38	2	Ававыс чокта. С.Тока	1		
39	3	Ава созун дыннаваска. Э.Кечил-оол	1		
Чылдын уелери. Хоглуг чазым- 2 шак					
40	1	Онза уе. О.Саган-оол	1		
41	2	Часкы тарылга. Л.Чадамба	1		
Улустун аас чогаалы. Тоолдар- 3 шак					
42	1	Чыраа кулун	1		
43	2	Хам Бору биле Шинчээчи Бору	1		
44	3	Хараган бажында дук	1		
Бистин бичии оннуктеривис-4 шак					
45	1	Мени таныыр. К. Ондар	1		
46	2	Сайдаяк. С. Комбу	1		
47	3	Оол биле кушкаш. О. Саган-оол	1		
48	4	Элик оглу. О.Саган-оол	1		
Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар-3 шак					
49	1	Дуза дилээн адыг. (Тоогу чугаа)	1		
50	2	Аскыр дагаа чуге дан бажында алгырар апарганыл?(Тоолчургу чугаа)	1		
51	3	Дээлдиген уну. (Тоолчургу чугаа)	1		
Ойнаксанчыг оюннарым-3 шак					
52	1	Чылгылаар мен.Ч.Кара-Куске	1		
53	2	Чунгу. Ч.Кара-Куске	1		

54	3	Таныжылга. А.Шоюн	1		
Кижн болуру чажындан-4 шак					
55	1	Шериг-оолдун олчазы. С.Сурун-оол	1		
56	2	Алышкылар. Ч.Кара-Куске	1		
57	3	Чаан болгаш Моська. И.Крылов	1		
58	4	Ошку биле бору. (Басня) Л.Толстой	1		
Оске чоннарнын аас чогаалы- 2 шак					
59	1	Ыят чок крокодил. (Кхмер тоол)	1		
60	2	Ийи элчиген. (Кыргыз улустун толу)	1		
Чонум чаагай ёзу-чанчылдары-3шак					
61	1	Танды кежии. К-Э.Кудажы	1		
62	2	Мунгашталган балыктар. М.Кенин-Лопсан	1		
63	3	Артыш. Е.Танова	1		
Чылдын уелери. Чараш чайым-5 шак					
64	1	Каас уе. Л.Чадамба	1		
65	2	Чодураа. С.Сурун-оол	1		
66	3	Чайлагга. С.Сарыг-оол. Солун чайым. Э.Кечил-оол	1		
67	4	Чыл төнчүзүнүн хыналда тестизи.	1		
68	5	Частырыглар-биле ажыл. Экскурсия	1		